

(Західна Україна, Космач, 1939 рік)

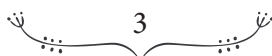
Що то за свято без музики?! Музика – то голос серця, то золоті ниті, що єднають душі людей у невидимий спосіб! Музика – то найкоротший шлях до серця людини!..

Циган Михайло взяв свою солодкоголосу скрипку та й повернув за кумом Василем, щоби допомогти йому нести на толоку цимбали. Там сьогодні данец!..

Чоловіки поспішали, бо молодь заказала на пообіді в неділю данец. Тож зразу, як вийшли з церкви, бігом додому за інструментами!..

Понад гірську річку Пістиньку, по м'якій споришевій стежці, в святкових постолах, музиканти пилювали на толоку. А там вже збиралися хлопці й дівчата. Крізь гілки густих смерічок проглядалися постаті молодих гуцулів у барвистих вишиванках: хлопці – в капелюхах, прикрашених кольоровими китицями, пір'ям, а дівчата, як писанки, в золочених горбатках, яскраво-червоних чи оранжевих хустках з квітковими орнаментами, у ґерданах та косицях. Виглядало здалека, що то веселка розпустила ниті та кинула на землю! А ті ниті впали край тої дзвінкої річки і позолотили її береги.

Чутно було пісню, що лилася над горами. Дівчата співали дзвінко. Молоді голоси виводили на високих нотах народних пісень, ну, а хлопці, звісно, басисто підтримували коломийку.

– Давай, Василю, не гальмує! – поштуркував ззаді товариша скрипаль. – Бігом перебирай ногами, бо хлопці ще зараз в чубок надають, що ми так довго «чухалися»!..

– Нєє, все буде добре, – безпечно відповідав цимбаліст.
– Чуй, як співають! Я думаю, що вони за нас вже й забули!

– Гай-гай, не тиш себе пустими здогадками! Зараз побачимо на толоці, а, може, і вчемо плечима?! – здогадувався Михайло.

Та, насправді, музики в селі – то шановані люди. Їх любиві всі: молоді та старші. Молодь кликала грати данец, ну, а старші, – дітям весілля!.. Так і ладнали.

На кожному присілку, горішньому чи в долішньому куті, були свої троїсті музики. І гуцульський Космач тому не виняток. Тож на свята чи в недільні дні, встигай наслухати, як з кожного кута доноситься жива, як гірська вода, та барвіста, як осінь в Карпатах, музика!..

Скрипка та цимбали, дзвінки сопілки, бубен в умілих руках сільських самодіяльних музик оживали і просто співали на всі голоси! Вони то стишували, то знов набирали акорди. І ось, музика, як птиця, здіймалася над толокою, над плесом річки, ген над високими смерічками та яворами, і неслася далеко в сині гори, розливаючись тонкою срібною пеленою, що звучала в повітрі, бриніла, як весняна бджілка, як гірський кришталь!..

Побачивши за перелазом Михайла з Василем, хлопці побігли назустріч, аби допомогти пересадити через яворові сухі жердини інструмент. Василь помагав хлопцям. А ось циган Михайло свою скрипку не довіряв нікому!.. Навіть, деколи будучи трохи напідпитку, він, однак, добре знав шанувати свою скрипочку!.. Загортав у ряднину, клав обережно у футляр, а потім ніс під пахвою, тулячи до себе, аби, бува, не загубити, аби не пошкодити той «золотий інструмент», як шанобливо любив називати поміж люди свою годовувальницю.

А й правда, скрипка годувала Михайла та його сімох дітей. Жив бідненько. Не мав клептика землі, лише мізерна грядка під вікном хати, що, як гриб-боровик, перекосилася та вросла в сиру землю по вікна...

Тож скрипка заробляла на життя. Музика був від Бога! – так справедливо казали про Михайла односельчани. Тому не було жодної події в селі, де би не звучала Михайлова золота скрипка!..

– Люблю грати! – часто-густо наголошував Михайло. – Як і жінку любити та дітей робити!..

– Ет, Мішку, дурне пореш! – реготали хлопи. – То, може, пора трохи у вузол зав'язати, бо вже місця в хаті нема, де колиску класти!..

Жартували-балакали, сміялися, жили... Та, майже, кожна хата могла похвалитися таким же щедрим ужином: діток було у всіх багато.

Росли не в панських палатах, а, проте, дружно. Гуцули вчили дітей в повазі до старших, в любові та в страсі Божому. Богобійні та щирі, гарячі та відверті, спритні та запальні, працьовиті та здібні до будь-якого ремесла – ось якими були ці гуцули!..

«Ой, музику, музиченько, заграй'ми на скрипці,

Щоби роси покотились по біленькій литці!...» – побачивши музикантів, затягнула голосно чорноока Катруся.

Дівчата продовжили одразу:

«Най Іванко затанцює аркана на броді,

Позіхати, дармувати гуцулові годі!...»

Коломийку підхопили решта молоді, а Михайло тої ж миті вловив запальний ритм і його золота скрипочка заспівала!..

Тут додалися цимбали. І полилася над Космачем забава.

Дівчата взяли за руки, хлопці швидко «поперебивали» та розбавили цей дівочий танець чоловічою увагою.

На беріжку – справа та зліва – посідали молодиці, смачно лускаючи насіння соняшника. Вони завжди приходили

подивитися на танець. А як же взагалі без їх пильної та прискіпливої уваги!? І ритм не той був би, і плеток в селі на другий день менше. А так – все, як книжка пише! Все відбувається, як і повинно бути...

Сьогодні спізнилася на данец Юстина. Чи довго коси заплітала, чи то гердан та коралі з червонцями клала на білу тонку шию, – а, однак, прийшла, коли забава вже гуділа.

Михайло встигав тропати в такт ногою. Василь цимбаліст підтирав піт з-під капелюха. Хлопці й дівчата витанцювували на траві, що було духу, притискаючи постолами, а то й босоніж, подорожник та м'яту. А м'ята пахла впереміш з ромашкою, що аж дурман голови брався!..

Юстина поважно пройшла між молодицями, що пильно її оцінили, та підійшла до чорноокої Катрі, товаришки.

– Ти що так збираєшся довго, як на своє весілля?! – жартувала, докоряючи Юсті, Катерина. – Я вже тут горло дві години рву – так співаю! А тебе все нема та й нема!. Бува, чи не заслабла?..

– Та, не.., все добре. Трохи так затрималася. Мала пильну роботу! – віджартувалася Юстя.

– Ага, роботу! Знаю я твою роботу! – розреготалася Катря: – сидіти в дзеркалі – вроду видивлятися, чесатися, милуватися, стрічки в волосся вплітати!.. Ось і вся твоя робота, подруго!..

– Ну, то, може, й так!.. А все краще, як тут від обіда горло дерти.

– Еее, не кажи! – помахала вказівним пальчиком чорноока.

Катря мала гарний голос і дуже любила співати. Тож для неї забава – це ще один чудовий шанс поспівати. Вона, зазвичай, сміло заспівувала коломийку, а за нею вже решта дівчат підхоплювали мелодію та слова. Катря була дуже цікавою дівчиною, шустрою, сама вміла коломийки складати. І то не раз такі пусті слова добирала, що Юстя

сором'язливо вуха затуляла! А потім, після забави чи весілля, як повертались разом додому на присілок Медвежий, то всю дорогу Катрю присоромлювала, що, мовляв, хлопці подумают про них.

– А ніби наші хлопці про щось інакше, як ми, молоді дівчата, тепер думають!? Любов-кохання – ось, що в кожного з них в голові тепер.., і не тільки!.. Я те вірно знаю! Не збрешу тобі!..

Катря сміялася дзвінко, що луна аж горами йшла. А Юстя бовхала товаришку кулачком в плече, мовляв, «циць, дуриндо!..»

Але то все не зі зла було. Дівчата товаришували з пеленок. І правда!.. Як померла при пологах Юстинина мама, то батько Роман носив дитину до сусідки Гафії, котра, власне, годувала грудьми свою серидушу з п'яти дітей донечку Катрусю.

Загорне, бува, чоловік під кожух малу сирітку і через вулицю до Гафії.

А жінка милосердна була. Шкодувала дівчинку. Бува, погодує спочатку Юстю, а та маленька була, щупненька, блідесенька. Ну, а потім дасть цицьки своїй Катрі.

– Ця не пропаде! Ось, як хапає сосок: відкусити може!..

Так і вирости, одним молоком плекані, Юстя та Катруся. Так і потоваришували з дитячих літ і – зріднилися. Хоч вдачею такі різні були!.. А, однак, любилися!..

Роман другий раз не одружився. Хоч всі радили, аби «доточив віка». Не зміг... Не зміг переступити той біль у серці, в душі, що залишився по смерті Калини... Ось так і жили вони вдвох з Юстинкою.

Роман душі не йняв в дочці. Бувало, піде до Коломиї, а звідти потягом до Львова, та як накупить донечці гостинців, то вже, як царівна почувається! – і хустки-гуральки, і коралі, і пан-бархату на спідницю, і стрічок атласних в коси!.. Так вже любив, що й страх інколи побирав: як же прийдеться розлучатися з Юстею, коли засватають???

У Львові, ще на Привокзальній, як лиш зсадив торби з потягу, почув бесіду міщан. Дуже вже вони журилися, що «війною пахне».

– Ось, пане Тадею, пишуть в польських газетах, а я то вірно знаю, бо два дні, як з Вроцлава вернув до Львова, що німці дуууууже розперезалися!.. Кажуть, що той їх новий провідник, Гітлер, здається, лиш про армію думає. Вся економіка Німеччини на армію цілодобово працює...

– Це не може бути.., – дивувалися його співрозмовники. – Ну, а що ж фабриканти, політики, врешті, робітничий клас та селяни?.. Що вони на це? – не протестують хіба?!

– Оооо, хто їх питає!? Працєю та мовчи! – ось мудра рекомендація від людей, що життя знають та не поспішають за ґрати втрапити, сказавши не те слово проти політики того їх нового «цісаря»!..

Роман, завдаючи на перебесаги дві дужі торби, так усердно наслухав, що, здавалось йому, зараз вухо підпре край капелюха і він стирчатиме, як ріг!..

– Ну, але ж ми далеко від Німеччини... Між нами ще он Польща.., – огризався молодий львів'янин, що брав активну участь в тій розмові.

– Та що ви, пане!.. Що там тої Польщі для німців!? У поляків військо он все на роверах, – і чоловіки дружно зареготали: – «Войсько польське на роверах, – вшистко моторизоване!» А німці – на машинах з двигунами!.. Кажуть, що й літаки військові мають. А це вже вам не жарти...

– Не жарти те, що зі Сходу нас підпирають більшовики!.. – покрутив сиві вуса найстарший з тої компанії. Наші брати-українці он як бідують під московитами: і голод який страшенний мали, що, кажуть очевидці, пухли та вмирали цілими родинами – від малого до старого. А той Сталін клятий все зерно ешелонами вивіз геть в Росію... Ото звідки біди слід чекати ще скоріше, як від німців!..

Роман послухав все це, потер потилицю, підтягнув сподні, тугіше затягнувши чересом, та й пішов до ринку. Мав тепер про що міркувати всю дорогу... Мав нову «політичну» журу...

А на ринок привіз з горів грибів сушених та настоянки з афінів. Львівське панство добре зналося, що то здорова та цілюща їжа! Отож, посмакувати карпатськими ласощами дуже кортіло кожному.

Охочих було багато. Гуцул радів неймовірно, що за такий короткий час продався!.. Геть чисто спорожнив дві торби:

– Що це сьогодні за таке свято?! Ото пощастило все дошкреметка продати! – казав собі під ніс, радіючи, як дитина.

Нераз доводилося ночувати під церквою, щоби наступного дня зранечку вже бути на ринку та пропонувати панству-міщанству свою продукцію, котру так бережно збирав, сушив та возив до Львова з закутка гір, з рідного гуцульського Космача.

Зазвичай, ночував під храмом святого Андрія Первозванного – однієї із найзнаніших та найпрекрасніших святинь Львова, що втілює не лише красу і велич оживотвореної світлом християнства європейської культури, але й дозволяє торкнутися найдавніших сторінок української історії, зануритися у світ легендарного Середньовіччя.

Базиліка довжиною 57 м при висоті 22 м є не лише однією з найдавніших, але й найбільших святинь Львова. Церква св. Андрія Первозванного – центральна споруда так званого комплексу Бернардинців (Бернардинів), до якого належать також будівля давнього католицького монастиря, колона і криниця св. Яна з Дуклі.

У давнину храм св. Андрія був головною церквою монастирської обителі монашого згромадження бернардинців. Він був збудований у XV ст. неподалік від Галицьких воріт – одного з в'їздів до Львова, і тривалий час виконував роль не лише християнської святині, але й фортифікаційної споруди, що захищала місто від ворожих нападів.

Будувати церкву монахам дозволив тодішній львівський староста Андрій Ондровонж, на честь святого покровителя якого вдячні бернардинці і назвали свій храм. Спочатку і монастир, і церква були дерев'яними, а тому не раз зазнавали пошкоджень і руйнування. Та на початку XVII ст. розпочалося будівництво мурованого храму-базилики, яка простояла до сьогоднішнього дня!..

Та бідний гуцул з далеких гір, напевно, що не знав ні історії того храму, не розбирався ні в архітектурі, ні в стилі розпису стін, ні в цінності вітражів... Він ночував, притулившись у закутку до стін святині і дивувався, як то простим людям під силу було звести таку красу, заковану в камінь та бронзу!..

Гуцул тихцем молився, боячись навіть підняти очі з-під брів на ту Божу велич, на красу внутрішнього розпису храму!.. І всі його гарячі батьківські молитви-думки були спрямовані на добру долю донечки-одиначки...

І цього разу Грималюк накупив частунків для Юстини, придбав кілька потрібних речей для господарки, та з почуттям виконаного обов'язку, чемно перехрестившись, пішов до вокзалу, аби встигнути на потяг до Коломиї.

Бруківкою Львова проїжджали гарні екіпажі, фаетони. Коники, підковані, вчесані, з дзвіночками на уздечках, вправно та швидко робили свою роботу, ритмічно цокаючи по дорозі копитами.

У Львові вже можна було побачити автомобілі, напуцтовані до блиску, з блискучими аксесуарами. З вікон виглядали делікатні панянки в фетрових капелюшках з вуаллю, в хутрах та дорогих прикрасах. А кавалери поряд – то місцева еліта!

– Багаті люди, – дивився вслід автомобілям гуцул. – Одним словом, пани!..

Та ніяка ота дивацька техніка, ні велична архітектура міста Лева так не гріли Грималюкові серце, як його рідні гори!..

«Ні на що би не проміняв мої Карпати!..» – розповідаючи не-раз хлопам в селі про чуда міста, стверджував все ж Роман.

В горах він почувався, наче риба в воді! Все йому тут було близьке, рідне, миле та неповторне!..

Хоч, бува, за тими буднями та труднощами селянсько-го життя і не до краси рідних Карпат, а, однак, серце відпо-чивало від однієї лише думки про милий смереково-буко-вий край. Там, на протоптаних з дитинства стежках, між дзвінками струмочками й грайливими річками, між теса-ними скелями і смарагдовими полонинами чувся птахом. Космач – то його світ!..

Вже в потязі, стиснувши під лавку дві торби, гуцул пе-ребирав у думках все, що мав купити, чи не забув раптом на radoщах вдалого торгу про замовлення від односель-ців. І коваль, і швець, і три молодіці з села передали гро-ші та просили привезти зі Львова деякі товари, за якими в Космачі, ба, навіть в Коломиї, ніяк не вгонишся, хоч би й з лямпою шукав!

Грималюк часто привозив до села певні товари на за-мовлення. Це був ще один його промисел, з якого заробляв копійку. Старався трохи виторгувати дешевше в княжому місті той чи інший крам, а в селі дорожче продати. Тож та-ким чином, вигравав вдвічі. Поза спину Романа часто на-зивали «жидом», бо добрий був торгаш. Але він ніц тому не противився, а десь навіть гонорувався, що має такий хист до торгівлі, властивий вищезгаданій нації!..

Додому приїхав якраз під вечір. Неділя в Космачі – то свято. Людно було на вулицях. На кожному із 32-х присіл-ків життя вирувало!

Теплий весняний день, як цвіт ружі, запашний, погід-ний, веселий. Жіноцтво поміж себе сиділо купочками то тут, то там. Чоловіки мали свої збори. Молодь данцувала, співала, веселилася. Після довгого Великого Посту третя неділя по Великодни – то розгар празникування. В горах

вже все розцвіло, зазеленіло. Почався час весіль, сватань, фестунів. Космач жив тим особливо радісним та повноцінним життям, котре буває в житті людей, мабуть, лише перед якимось великим негараздом...

Весіль по Велицідни було багацько, як і хрещень новонароджених. У кожному присілку священики збирали в цей час добрячий ужинок! Та хрестили цьогоріч все більше хлопчиків. А старі люди на це недобре казали: «Війну віщує...»

Юстини вдома не було. Та Роман і не сподівався, що в такий файний передвечір зможе застати дочку вдома.

– Ну, то хай собі гуляє! Коли чому пора!..

Розібрав торби з дороги, скинув з себе дорожню одіж та вбрав гірші гачі, просту сорочку та й подався до стайні. Там чекала худібка. Овечки та баранчики вже всі були на полонині. Час солодкої весняної травички – золотий час росту для свійських тварин.

Напоїв навечір коней та здоїв корівку. І до свиней заглянув, і курям кинув добрих дві жмені зерна.

– Що, мої дорогі, заскучили за дедом?! – приговорював до худобини селянин.

А вони, мов люди, розуміли ту ласку і турботу про них. Відгукувалися, хоч і по-своєму. Проте Роман не перестав щебетати до тваринок: все то йому було рідне, миле.

Корівці вичесав боки і поцілував між роги: «Ти ж наша годувальнице, ти наша жовтенька!..»

Коровка й справді мала жовтавий, радше світло-світло коричневий колір шерсті, а вся морда була біла, як намальована. Юстя дуже любила цю корівку, бо така вже послухна видалася, смирна і м'яка на вим'я. Легко було доїти, а це великого вартувало! Катря нераз нарікала, що їхня корова, наче з чобота грубого вим'я має, так важко здоїти.

Вирішивши всі важні господарські справи, Роман на решті полегшено здихнув, витер лоба, пішов відпочивати з дороги...

А забава тим часом тривала у повному розгарі. Молоді та веселі! Здається, їм ніколи не набридне танцювати й співати; не болітимуть ноги, не хотітиметься спокою!.. Танець.., пісня.., танець.., пісня!..

Олекса потягнув за руку Юстину, як тільки та встигла вийти з ланцюжка швидкої коломийки.

– Юстю, може, водички, аби охолодитися? – заглядаючи під довгі чорні вії, питає хлопець.

– Може, й так, Олексо!

– А ходи-но до джерела, разом нап'ємося, – не відпускаючи тонкого зап'ястя, продовжував хлопчина. -

– А чи, може, боїшся зі мною йти?..

– Не боюся, – трохи завагалась, але нічим не видала того Юстина. Поправила стрічки на голові, обережно ступила на перелаз і пішла з Олексою до джерела.

Вечір м'який та духмяний лягав на гори. Зорі, мов хто з сита розсипав білу муку, дрібно всіяли високе небо.

Стояла п'янка весняна прохолода, змішана з бузковим цвітом, з цвітом калини та поодиноких каштанів. Запах діймає солодким трупком, п'янив, дивував, заворожував!..

– Так може бути тільки весною.., – порушила тишу Юстя.

Олекса йшов поряд з дівчиною вузькою стежкою, що, наче змійка, вилася вздовж скелястого стрімкого берега з одного боку, та гірської річки Пістиньки – з другого. Смерекові гілки де-не-де перетинали шлях, тож хлопець дужою рукою притримував, аби молода гуцулка могла безперешкодно йти далі.

У лісі чутно було спів пташок. Їм вечір не став завадою. Співи не змовкали, бо весна зароджувала в серцях нову любов.

Природа розквітала, молода зелень набиралася сил та буйності, пташки шукали собі пару, звивали гніздечка. Все було, як завжди, відколи світ та сонце..